

ŽIVOT

God. X.

Kolovoz 1929.

Br. IV.

Sv. Justin „filozof i mučenik“

(† oko 165.).

Već Tertulijan (Adv. Valent. c. 5.) ovim pridjevcima časti tog najznamenitijeg apologeta drugog stoljeća; a Tacijan, učenik Justinov, zove ga »predivnim« (Orat. c. 18.). Crkva pak krasno ističe iskreni, poletni i neustrašivi značaj njegov u misnom uvodu (14. aprila), gdje svetom obraćeniku meće u usta riječi psalmistine: »Nepravednici pričali su mi bajke; ali nije to kao zakon tvoj. Ja sam pak govorio za svjedočanstva tvoja pred kraljevima i nisam se stidio« (Ps. 118.). Kako je apološki momenat ovog kršćanskog velikana u filozofskom plaštu (n. pr. obzirom na kristologiju, marijologiju, euharistijsku i liturgijsku nauku) i danas pravom u velike cijenjen, pozabavit ćemo se redom malo podrobnije životom, spisima, pravim kršćanskim obilježjem i posebnim naukama njegovim¹⁾.

1. Život sv. Justina.

obuhvaća dvije glavne periode: u prvoj periodu neumorno istražuje istinu u raznim filozofskim školama, dok ne stigne do sigurne mete i mira u kršćanskom zakonu; u drugoj periodu oduševljeno ispovijeda i slavodobitno brani kršćanstvo do svoje mučeničke smrti. Justin se rodio oko 102. godine u rimskoj naseobini cara Vespazijana Flavia Neapolis, u nekadašnjem samarijskom gradu Sihemu, od poganskih roditelja, kako sam pripovijeda (I. Apol. 1; Dial. c. Tryph. 28). Otac mu se zove Prisko, a djed Bahije. U uvodu svoga Dialoga s Trifunom (2.—8.) sam je dosta opširno ocrtao svoj duševni i vjerski razvitak. Brižno izobražen u grčkoj književnosti, čeznuo je za pravom i Bogu milom filozofijom nekim naravnim nagonom, koji se odaje u poznatoj Tertulijanovoj krilatici: »Anima naturaliter christiana (duša je po naravi

¹⁾ Isp. osobito: Kihn, Patrologie I, 143.—158; Bardenhewer, Gesch. der altkirchl. Literatur, I, 190.—242.

kršćanska)«. Najprije je polazio školu jednog stoika. No kako ovaj filozof nije nikad spomenuo Boga niti smatrao potrebnim znanje o Bogu, razočarani se mladić obrati jednom oštrouanom peripatetiku. Ali se i ovome brzo otuđi, kad je filozof već prvih dana na nefilozofski način zahtijevao plaću. Justin sada pokuša sreću kod jednog pitagorejca. Ovaj je pak tražio, da bi se učenik njegov najprije bavio prethodnim znanostima: glazbom, geometrijom i astronomijom, da tako usposobi svoj duh za proučavanje nadosjetnih stvari. Takovo se okolišanje nije mililo Justinu, i zato je pošao jednom platoniku, kod kojega je doista lijepo napredovao.

»Spoznaja nadosjetnih stvari, veli on kasnije, uzdigla me je, a gledanje ideja podalo je krila mom duhu, pa sam se domala ponadao, da ću za kratko vrijeme postati mudracem i doći do gledanja božanstva. To je naime cilj, što ga platonska filozofija hoće da postigne« (Dial. c. 2.).

No čovjek snuje, a Bog određuje. Kad je Justin jednoć u Efezu na obali morskoj šetao zaduben u svoja filozofska razmatranja, pridruži mu se častan, nepoznat starac, što ga poslije nije više vidio. U prijaznom razgovoru taj ga uzme bodriti, neka radije zavoli postati prijateljem djelovanja i istine, nego tašte filozofije, i zapita Justina, što on razumijeva pod pojmovima filozofije i Boga. Mladić odgovori, da je filozofija znanost o (apsolutnom) bivstvovanju i spoznaja istine, a plaća joj da je blaženi život. O Bogu reče, da je vječni, neprolazni uzrok svih stvari. Starac mu odobri te riječi, ali ga u daljnom razgovoru uputi, da bez Duha Svetoga nije moguće gledati Boga (Dial. c. 3.—4.). Ujedno prigovori nekim načelima platonske filozofije i izmami od mladića priznanje, da ni ova filozofija ne može zadovoljiti potreba ljudskoga duha (c. 5.—6.). Na pitanje Justinovo, kojemu bi se učitelju obratio, da nađe istinu, starac ga uputi na proroke, na Krista i njegove sljedbenike i ujedno ga obodri, neka se lati molitve, da bi mu Bog otvorio vrata svijetla (c. 7.).

Sad je nestalo starca, a u duši Justinovoj raspalila se vatra nebeska, te je odonda volio čitati proroke i evanđelje. Naskoro se uvjeri, da je kršćanska nauka jedina pouzdana i spasonosna filozofija.

Kad je malo iza toga svojim očima gledao postojanost kršćanskih mučenika usred progonstva i divio se ljubavi njihovoj prema samim klevetnicima i krvnicima, nije više mogao sumnjati o božanskom podrijetlu kršćanstva, te je i sam u dobi od kakovih 30 godina prešao na kršćansku vjeru.

Da uzmožne što uspješnije širiti pravu mudrost, zadržao je i sada svoj plašt filozofski, i stane vatrenom revnošću raditi za obraćenje neznabožičkih učenjaka i za znanstvenu obranu kršćanstva. Ne znamo točno, da li je postao i svećenikom. U apologetsku svrhu proputovao je razne krajeve, a dvaput je također došao u Rim, gdje je osnovao i školu. Uvjeren je bio, da »će Bog suditi svakomu, koji može govoriti istinu, a ne govori« (Dial. c. 82). Svuk-

da bi na javnim trgovinama svojim filozofskim plaštem svratio pozornost na se, da zapodijene razgovor o vjerskim stvarima s ljudima raznih slojeva (Isp. Dial. c. c. 50. 58. 64.).

Svojom vještom i duhovitom obranom kršćanstva protiv nezabožaca i Židova zamjeri se zlobnim protivnicima i osobito ciniku Krescentu, te (valjda na poticanje ovog zakletog neprijatelja svoga) oko g. 165. bi optužen sa šestoricom drugih kršćana pred gradskim prefektom rimskim Junijem Rustikom (163.—167.). Na zahtjev ovoga prefekta, da se poklone bogovima, svi su jednodušno isповijedali svoju neuskolebivu vjeru u jednoga Boga, Stvoritelja svijeta, i u Gospodina Isusa Krista, Sina Božjega, što su ga proroci unaprijed navijestili, i osobito se Justin istakao u neustraivoj obrani te vjere. Iza konačnog kratkog preslušavanja, koje nam je i danas sačuvano u zapisniku, Rustik dade svima odрубiti glavu. Osuda prefektova ovako glasi: »Jer su se ustručavali žrtvovati bogovima i odazvati se zapovijedi samovladarevoj, neka se išibaju i odvedu na smrtnu kaznu prema normi zakona«.

2. Spisi su Justinovi

veoma brižni, ali osim prve i druge Apologije te Dialoga s Triphonom svi propadoše, izuzevši neke odlomke. Euzebije počet zadivljenjem prema ovim spisima »punim svakojake koristi«, spominje na jednom mjestu (Hist. eccl. 4, 18, 1.) osam spisa Justinovih; ipak dodaje: »Ali se još i mnogo drugih spisa njegovih nalazi kod mnoge braće«. Pa i sam Euzebije drugdje (ibid. 4, 11, 8—10) spominje još druga dva djela Justinova.

O vanjskom obliku i slogu njegovih spisa Fotije ovako sudi: »Justin se nije trsio, da govorničkom umjetnošću ukrasi nutarnju ljepotu svoje filozofije...« Glavno mu je sama stvar; slog njegov sa svojim rastegnutim periodama često umara čitaoca; osim nekoliko mjesta u Dialogu, prikazivanje mu je odveć trijezno i jednolično. Druga je mana, što se većinom premalo drži stalnog i unaprijed određenog rasporeda, već slijede često časovitu inspiraciju i tako pada u mnoge digresije, koje smetaju preglednom i jedinstvenom shvaćanju.

Kraj svega toga misaoni čitatelj ne može da odoli čaru spisa Justinovih. Ta u njima govori ljubežljiva ličnost, otvoren i pošten značaj, koji živo i iskreno nastoji, da se sporazumi s protivnikom. Bolno osjeća, kako su kršćani bez zaštite, ali se ne da smesti u svom uvjerenju o konačnoj pobjedi istine protiv samovolje. Herojična srčanost vjerska, koju je pokazao pred prefektom Rustikom, provejava i sve spise njegove.

Dragocjene su osobito povjesne i liturgijske vijesti ovog pisca iz 2. stoljeća. O bogoslovnim nazorima njegovim puno su se prepirali u novije vrijeme; a pri tom se često zaboravilo, veli Bardenhewer, da je Justin prije svega apologet, koji nije imao namjere ni povoda, da zaobljenim načinom u potankostima prikaže svu

vjersku nauku; nego mu je glavna zadaća bila, da uopće opravda kršćanstvo pred učenim neznabošcima i Židovima. I tu je on doista stekao divnih zasluga. On je prvi i ponajodličniji pisac, koji je težio za tim, da posreduje između kršćanstva i grčko-rimske znanosti, napose platonske filozofije. Da nije svuda uspio i da je češće zalutao, to nije čudno. Ali je svakog priznanja vrijedna njegova iskrena nakana pa i silna duševna snaga, kojom je težio za apologetskom svrhom. Ove je zasluge također pravo uvažio papa Leon XIII., kad je za svu Crkvu uveo svetkovinu ovog divnog »filozofa i mučenika«.

Prva Apologija Justinova

napisana je oko g. 150.—153. i upravljena caru Antoninu Piju, carskim princevima i senatu rimskom u nakani, da bi se obustavio prijeki postupak kod osuđivanja kršćana kao što tobožnjih zločinaca. Ima 68 poglavlja i dijeli se na polemično-obrambeni dio (c. 4.—22.) te na pozitivni dio (c. 23.—67.).²

U uvodu (1.—3.) pisac iz pridjevaka carevih »Pius«, »philosophus« izvodi dužnost, da protiv starih predrasuda sudi prema načelima istine i pravde; sam Justin smatra svojom zadaćom, da »sve općinstvo upozna sa životom i naukama kršćana«, kako bi se svima omogućio objektivan sud³).

U tu svrhu pobija u prvom dijelu svoga spisa optužbe, koje su upravljene protiv kršćana poradi bezboštva, poradi protudržavnog raspoloženja i poradi nečudorednosti. U drugom pozitivnom dijelu Justin dokazuje tri istaknute činjenice: 1. Objavljene nauke Starog i Novog Zavjeta apsolutna su istina (24.—29.); 2. Isus Krist pravi je Sin Božji i postavši čovjekom postao je ujedon našim Učiteljem i Spasiteljem (30.—53.). 3. Jer nečisti dusi oponašanjem kršćanskih misterija hoće da osujete i razruše nauke Kristove i djelo otkupljenja, pisac pokazuje pravo značenje sv. krsta, presvete Euharistije i nedjeljne službe Božje, da se vidi, kako kršćani ništa protuzakonito ne rade poput pogana, koji im prišivaju svoja vlastita nedjela. Na koncu (68.) spominje on tekst jednog reskripta Hadrijanova, u kojem se zahtijeva pravednost prema optuženim kršćanima i kazna za njihove klevetnike. — Apologija je urodila zaželjenim plodom, jer je Antonin Pijo blago postupao s kršćanima.

Druga Apologija

kao što dodatak prvoj Apologiji, bez uvoda i zaglavka, upravljena je Rimljanima i napisana još za istoga cara Antonina oko g. 155. Ima 15 poglavlja. Povod tom spisu bijaše nagla osuda i smrtna kazna triju kršćana poradi denuncijacije jednog poganina, čija se žena bijaše obratila na kršćanstvo. Justin crta tjeskobu oklevetanih i progonjenih kršćana i izriče bojazan, da i njemu ne bi mržnja filozofa Krescenta priredila sličnu sudbinu (1.—3.).

Onda odgovara na dva sarkastična prigovora pogana: 1. Zašto se kršćani

²) Ova je dioba po Kihnu; Bardenhewer drukčije dijeli spis, ali manje zgodno; tako isto Rauchen. ³) Zato se također ne može toliko obzirati na tajnu disciplinu.

tuže na ovršenje smrtno osude, kad bi trebalo, da i sami sebi kidišu, samo da ispune svoje čeznuće i da dođu k Bogu?

Odgovor: Kršćani se ne smiju ogriješiti protiv odredbe Božje. Bog je stvorio svijet po mudroj osnovi, poradi ljudi. Nije dakle slobodno kršćanima samoubijstvom osujetiti najuzvišeniju svrhu Božju. Oduzevši sebi život, kršćani bi oštetili rod ljudski i zapriječili njegovu uputu u nauku Božju. Ali time se ne dira u svetu dužnost kršćana, da pred sudom ispovijedaju svoju vjeru i posvjedoče istinu, pa makar to i glavom platili (4.)

2. Drugi prigovor: Ako Bog pomaže kršćane, zašto ih ne brani od nasilja i smrtnih muka sa strane pogana? — Odgovor: Bog istina ima moć, da zaštititi kršćane. Ali njihova su progonstva djelo nečistih duhova, što ih molitva kršćana protjeruje po moći Sina Božjega i Spasitelja. Pisac nadalje ističe kršćane kao uzdržavatelje same države i upućuje na dugotrpnost Božju, koja pripušta zlo, da ne stegne slobode ljudske volje i konačno da ipak privede sve do pobjede istine i pravde.

I Sokrat, Heraklit, Muzonije te drugi pogani, kod kojih nalazimo neka zrna (klice) božanske istine, bili su progonjeni i ubijeni zasjedama demonskim. Nije dakle čudo, ako demoni očito progone one, koji se trse da uredi misli i život svoj, ne prema jednoj čestici i klici Logosa⁴⁾, nego prema spoznaji i gledanju svega Logosa, t. j. Krista... Sada je ipak slomljena moć ovih demoni, pa ih izgonimo u samo ime Isusovo (5.—8.). Nauke i vladanje kršćana daleko nadilaze načela i moral poganskih filozofa. Poput Herkula na raskršću imaju i kršćani mučnom samozatajom pregnuti za blaženstvo. Tim putem da je i on (Justin) postao kršćaninom i našao potpunu istinu (9.—13.). Konačno moli on, da bi carevi objelodanili ovaj spis, kako bi svi ljudi došli do spoznaje istine i pravedno sudili o kršćanima (14.—15.).

Dialog sa Trifonom,

najopsežniji od sačuvanih spisa Justinovih, u 142 poglavlja prikazuje nam, dakako u raširenom obliku, predmet dvodnevnih disputacija njegove sa starješinom sinagoge Trifonom⁵⁾ u Efezu. Ta je knjiga nastala oko g. 157., te joj je autentičnost opće priznata kao i autentičnost obiju Apologija⁶⁾.

⁴⁾ Justin ovdje upotrebljava slikovite izraze *σπέρμα τοῦ Λόγου κατὰ σπέρματιζοῦν Λόγου πέρος* u smislu nekih tragova i zrna praobjave Božje kod boljih starih filozofa. Isp. I. Apol. 44, 10.

⁵⁾ Trifon bit će isto ime kao i Tarfon.

⁶⁾ Sva je prilika, da se taj Dialog izvorno sastojao iz dvije knjige, od koje je svaka prikazala disputaciju jednoga dana; jer 1. u drugoj polovici 74. poglavlja ima očita praznina u smislu (prije rečenice *Ὡς καὶ διὰ τῆς γῆς ...*), premda sačuvani rukopisi ne označuju te praznine; a 2. Jedan citat iz spisa: Sacra parallela svetog Ivana Damašćanina nosi ovaj natpis: »Iz druge knjige Razgovora sa Trifonom«. Citat se nalazi u 82. poglavlju, dakle u izvještaju o drugom danu rasprave.

Izdavač Maurinac Mariani govori o očitj praznini u smislu. Ali protiv drugih autora misli, da ta praznina obuhvaća samo nekoliko riječi.

Dialog je posvećen nekom Marku Pompeju (c. 141.). Vidi i naslov *φιλάτου* carissime Pompeji, u 8. poglavlju. Pisac u 8 prvih poglavlja prikazuje svoj razvitak i obraćenje; u 9. i 10. poglavlju prelazi na prvi glavni dio rasprave (c. 10.—47.), u kojem odgovara na prigovor Trifonov: »Zašto kršćani ne drže propisa Starog Zavjeta?« Justin najprije iz samih tekstova Starog Zavjeta dokazuje, kako su obredni zakoni Mojsijevi (o obrezovanju, postovima, svetkovinama, žrtvama, suboti...) imali samo prolaznu vrijednost, jer sam Zakon i proroci opravdavaju te propise, pozivajući se na prolaznu tvrdokornost srca židovskoga, i navješćuje ukinuće tih tipičnih slika i sjena, čim dode Mojsijeva istina u punini vremena. Novi pak Zakon Kristov krije u sebi neprolazne zahtjeve Božje o štovanju pravoga Boga, o obraćenju od grijeha i zabluda i vjeru u Mesiju, Isusa Nazarejina⁷⁾.

U drugom dijelu (c. 48.—108.) Justin protiv prigovora Trifonova o mesijskom zvanju i božanstvu Kristovu dokazuje iz proroka, da se klanjanje Isusu nikako ne protivi vjeri u jednoga pravoga Boga ni štovanju Boga Abrahamova, Isakova, Jakobova. Sami su proroci posvjedočili i potvrdili unaprijed Isusa kao utjelovljenog Sina Božjega i Spasitelja.

U trećem dijelu (c. 109.—141.) pisac odgovara na prigovor, zašto kršćani primaju i pogane, i dokazuje iz proroka, kako je Bog i ove pozvao na pokoru i prorekao njihovo obraćenje, i kako baš obraćenici iz židovstva a poimence iz poganstva na vjeru Kristovu sačinjavaju pravi Israel, za koji vrijede proročanstva Starog Zavjeta. U kršćanstvu religija Israelaca razvija se i usavršuje se do religije svega svijeta.

U zaglavku (c. 142.) Trifon zahvaljuje Justinu i priznaje, da ga se njegova nauka silno dojmila, a Justin njemu i drugovima njegovim od srca želi, e bi došli i oni do žive spoznaje, da je Isus Pomazanik Božji.

Iz ovog dijaloga učimo se taktici kršćanskih apologeta u borbi protiv Židova. Justin se ovdje svuda oslanja na proročanstva i primjer Starog Zavjeta i odaje duboko shvaćanje pripravnog obilježja njegova. Mesijanska proročanstva redovito tumači u doslovnom smislu o Kristu i kraljevstvu njegovu, i premda se također svuda obzire na tipologiju, ipak se drži temelja, literalnog povjesničkog smisla; a tim se spisi njegovi silno razilaze od zabluda pukih alegoričnih tumačenja aleksandrijskih pisaca Pseudo-Barnabe i Origena.

* * *

Uz mnogo drugih dvojbjenih, podmetnutih i propalih spisa, što su ih Justinu pripisivali, ima i brojnih odlomaka iz raznih nepoznatih spisa njegovih. O njima opširno raspravlja Bardenhewer

⁷⁾ Ovaj prvi dio završuje se jednom riječju Kristovom, koja se ne nalazi u Novom Zavjetu: »Stoga je rekao naš Gospodin Isus Krist: »U čemu vas zatečem, u tom ću vas i suditi«. Ἐν οἷς ἂν ἴμῳς καταλάβω, ἐν τούτοις καὶ κρίνω. In quibus vos deprehendero, in his et iudicabo. Gradius misli, da je Justin to uzeo iz evanđelja po Hebrejima. Drugi pripisuju tu riječ Bogu, gdje govori po nekom proroku. Ispor. Eccl. 11, 3; Mat. 24, 40 ss.

o većem djelu: *Geschichte der altkirchl. Literatur I*, 213—230. U preostalim fragmentima Justin se bori protiv nastalih gnostičkih zabluda.

3. O kršćanskom obilježju Justinove nauke.

U posebnoj monografiji »Das Christentum Justins« (Erlangen 1878) protestant von Engelhardt napadao je nazore Justinove, kao da su samo na oko kršćanski. Ali je naišao na odlučni otpor ne samo katoličkih, nego i protestantskih patrologa. Stählin n. pr. u svom spisu »Justin und sein neuster Beurteiler« (Leipzig 1880) kudi ga poradi »posve jednostranog protestantskog stanovišta«, i sam gleda »u Justinu svjedoka Kristova u prakršćanskom smislu, svjedoka, kod kojega su riječ, život i djela od jednoga kova«.

Odlučno brani i Bardenhever dičnog apologeta od onih osvada, koje su to nezgrapnije, što je dulje Justin čeznuo za istinom i zanosnije na nju pristao, ne žacajući se i krv svoju proliti za kršćansku vjeru. Sam priznaje pri koncu svoje druge Apologije: »Otkad sam uvidio, da su zli dusi zaogrnuili božanske nauke kršćanstva gadnom krinkom, da bi prestrašili ostale ljude, naučio sam se ismijavati takove lažljivce i onu krinku kao mnijenje mnoštva. Da se nađem kršćaninom, to je sada, priznajem, cilj moje molitve i napornog pregnuća mojega« (c. 13.). Premda je Justin ostao filozof, ipak je postao **kršćanskim** filozofom te je posve uvjeren, da ga je vjera u Sina Božjega prenijela u posve novu sferu spoznaje i potpune istine. Kršćanstvo mu odsada postaje mjerilom za prosuđivanje svih rezultata filozofije. Ono mu je sunce, koje mu prosvjetljuje prošlost i budućnost.

I katolički kritik Benjamin Aubé († 1887.) posve nepravedno sudi, da, osim nekoliko tačaka poput vjere u Krista, nije tobože drugo našao kod Justina, nego popularizirani grčko-filosofski moral ili plitak racionalizam.

Justin dakako pravo pretpostavlja, da nauke kršćanstva i rezultati prave filozofije ne mogu nikad biti u međusobnoj opreci, i kao apologet poglavito nastoji, da dokaže razboritost kršćanskih nauka, oslanjajući se osobito na proročanstva i čudesa. Istina je, u svojim raspravama o Bogu i snošaju između ljudi i Boga pokazuje on ovisnost o pojmovima Platonovim, te se trsi, kadikad također preko mjere, da složi nazore grčkih filozofa i pjesnika s vjerom kršćanskom. Tako n. pr. njegova nauka o klici Logosa, koja da je usađena u srce svakoga čovjeka, krije u sebi uz zrno istine i mnogo nejasnosti i zabluda. Prema njemu Logos, koji se u Kristu ukazao u svoj punini, djelovao je također u Sokratu i po Sokratu; nadalje čitav rod ljudski učestvuje u tom Logosu (Apol. I, 46.), i po njemu su proroci navijestili budućnost. Justin tvrdi, da su Sokrat i drugi filozofi toliko upoznali Krista i živjeli s njime, koliko su upoznali istinu (Ap. 2, 10.), premda ih je slijepa svjetina držala za bezbošce. Povrh toga Justin misli, da su grčki filozofi također

znali za Sv. Pismo Starog Zavjeta, i da je n. pr. Platon iz njega uzeo nauku o slobodi volje naše kod biranja, da su i drugi iz prorokâ crpali svoja razlaganja o besmrtnosti duše, o kaznama posmrtnim, o nebeskim stvarima. I ovdje upotrebljava on izraz *σπέρματα ἀληθείας*, zrna istine, koja da su pojedini filozofi netočno shvatili i tako da su prouzročili nesuglasje. Iz svega toga ipak vidimo, da je Justin filozofiji u apologetici priznao samo predređenu, nuzgrednu ulogu.

Svjedoci i autoriteti kršćanske vjere za Justina su starozavjetni pisci i proroci. Njihove su riječi riječi Božje (Apol. 1, 33), riječi Logosa (1, 36), riječi Duha Svetoga (1, 61), među sobom vazda složne (Dial. 85). Sedam puta spominje i evanđelja pod imenom »Zapamćenja apostola« kao jednu cjelinu (Dial. 10; 100, 103; Apol. 1, 66, 67). Da ih je držao za nadahnute spise, proizlazi iz izraza *ῥέγραπτα* (Dial. 49. obzirom na Mat. 17, 13). i iz spomenutog čitanja njihova kod nedeljne službe Božje (Apol. 1, 67). Natuknuo je također citate iz djela Ap., iz svih poslanica Pavlovih (osim Filemonu), iz poslanica Jakobove, Petrovih i prve Ivanove.

4. Među posebnim nazorima Justinovim

ističe Bardenhewer na prvom mjestu njegovu **kristologiju**, kojoj naš apologet posvećuje najviše mara i prostora u svojim spisima. Opširno se u prvoj Apologiji i u Dialogu bavi dokazivanjem božanstva Sina Božjega, da tako po mogućnosti ukloni sablazan neznabožaca i Židova zbog klanjanja jednom raspetom čovjeku. »Optužuju nas radi mahnitosti, što **drugo mjesto** iza nepromjenljivog i vječnog Boga i Stvoritelja svega priznajemo raspetom čovjeku« (Apol. 1, 13). U Dialogu (128) trsi se da i način rođenja Sina od vječnog Oca protumači kao divnu »**tajnu** Božju« (Apol. 1, 13). Sin se nije tako rodio, kao da se odijelio od Oca i kao da se supstancija Očeva razdijelila, nego tako, te on nosi u sebi bit Očevu i učestvuje u jednoj istoj nerazdijeljenoj božanskoj naravi. Ispoređuje to rođenje s rođenjem naše riječi, kojom rađa naš razum bez ikakva razdjeljivanja i umanjivanja svoga, kao što i svijetlo, što zapaljeno drugim svijetlom samostalno svijetli bez ikakve štete onog drugog svijetla (Apol. 1, 61). Prvorodeni, Sin Božji i Logos Božji govorio je u plamenu goreće kupine: »Ja sam koji jesam«. Po volji Očevoj on je u Djevici postao čovjekom, da otkupi vjernike (Ap. 1, 63). Nije on poput drugih ljudi rođen zemaljskim načinom, nego Logosovim osjenjivanjem Djevice (Apol. 1, 32—33). »Duh Sv. i sila Svevišnjega«, o kojoj govori sv. Luka (1, 35), kod Justina ovdje ne znači treću, nego drugu božansku Osobu ili bolje božansku narav, kako smo to prije vidjeli i kod **P a s t i r a** **H e r m i n a** (Sim. 5, 5, 2; Sim. 9, 1, 1). Isus Krist, koji se na zemlji pojavio, utjelovljeni je Logos, što je čovjekom postao (Apol. 1, 5); (Apol. 2, 10) postao je Sin Božji i tijelo i razum (*λόγος*) i duša (*ψυχή*).
Treću božansku Osobu spominje Justin samo usput. Ipak

izričito veli, da »u trećem redu uz Oca i Sina štujuemo proročkoga Duha« (Apol. 1, 13), »koji je po prorocima unaprijed navijestio, što god se tiče Isusa« (Apol. 1, 61). Dvaput također u 61. poglavlju spominje krst u ime Oca i Sina i Duha Sv., i u 65. poglavlju govori o (žrtvenim) zahvalnim molitvama »Ocu svega po imenu Sina i Duha Svetoga«.

Prigovorili su Justinu, da uči **subordinaciju** Sina Božjega i Duha Svetoga pod Ocem. No dobro ističe Bardenhewer, kako se naš apologet očito trudi da potpunu istobitnost i jedinstvo naravi u Ocu i Sinu (i Duhu Sv.) obrani, premda se kadikad služi izrazima, koji bi mogli označiti neku subordinaciju, ako se tumače bez obzira na savez misli i na Sv. Pismo, iz kojega Justin crpa nauku o tom divnom »otajstvu Božjem« (Apol. 1, 13).

Prigovaraju također, što (Apol. 1, 6.) spominje iza Sina Božjega »čefu drugih dobrih anđela koji ga slijede te su mu nalik«, i onda istom »proročkoga Duha«. Ali se ovo tumači iz konteksta, u kojem Justin nadovezuje na spomenutog Sina (i Anđela Božjega, Dial. 93, 127) druge anđele, koji poput Sina također služe Ocu kao glasnici rodu ljudskomu.

Demonologija Justinova prima nauku Sv. Pisma o stvorenju, slobodi i padu zlih anđela, ali krivo razumijevajući 1 Mojs. 6, 2—4, govori o generaciji zlih demona, koji da su sinovi zlih anđela (Ap. 2, 5). Jedni i drugi da su začetnici idolopoklonstva ljudskoga i progonstva kršćana. Kao što su demoni nekoć skrivali smrt mudrog Sokrata, tako, kaže, sada kleveću i proganjaju kršćane (Apol. 1, 5; Apol. 1; 5—6).

»**Onamo od Adama rod ljudski potpao je smrti i prijevari zmijinoj** (sotoninoj Dial. 88), i osim toga svaki je od njih svojom vlastitom (osobnom) krivicom sagriješio«). Da otkupi ljude, Isus Krist se rodio i raspet bio; ne smijemo ostati djeca potrebe i neznanja, (u kojem smo se rodili nesvijesni), nego se po krštenju imamo preporoditi kao djeca odabranja i znanja (Apol. 1, 61).

Djevica (Eva) prouzročila je propast roda ljudskoga, a **Djevica (Marija) donijela mu je spasenje**. Prvorodeni od Oca prije svakog stvorenja »postao je čovjekom po Djevici, da se neposlušnost, koja je potekla od zmije, istim putem (scl. po Djevici) svrši, kojim je započela. Jer Eva bijaše još Djevica i nepokvarena, kad je primala u se riječ zmijinu i onda urodila neposlušnošću i smrću. Djevica pak Marija, primivši vjeru i radosni pozdrav, odgovorila je na blagovijest anđela Gabrijela: »Neka mi bude po riječi tvojoj« (Dial. 100). Jamačno, kliče Bardenhewer, ta je riječ u ustima jednog pisca iz sredine drugog stoljeća vrijedna svake pažnje.

O konačnoj slavi Spasiteljevoj na sudnjem danu raspravlja

8) Ovdje pobija nauku Platonovu o razumnoj i animalnoj duši.

9) —————

————— Tu se dakle jasno razlikuje istočna nesreća svih u Adamu i osobni grijesi pojedinaca.

Justin u 1. Apologiji (50 ss.), a još opširnije i češće u Dialogu, pozivajući se vazda na starozavjetne proroke. Svrha je ovog drugog dolaska Kristova uskrsnuće mrtvih, svjetski sud i svršetak svega. Negdje (Apol. 1, 52; Dial. 117) pisac govori samo o uskrsnuću mrtvih uopće; no drugdje (Dial. 80—81) razlikuje uskrsnuće dobrih na početku tisućljetnog kraljevstva Kristova na zemlji i opet općenito uskrsnuće na koncu toga kraljevstva. Izričito ipak veli, da se mnogi vjerni kršćani ne slažu s ovim hiljastičnim očekivanjem; no sam sebe ubraja među one kršćane, koji tobože na temelju proročkih tumačenja misle, da će pravednici u obnovljenom Jeruzalemu s Kristom hiljadu godina u svem miru i veselju kraljevati. Iza tog tisućljeća svi će uskrsnuti, i Bog će po Kristu suditi svim ljudima. Svaki će postići ili vječno blaženstvo ili vječnu kaznu, kako je tko zslužio svojim djelima (Apol. 1, 12. 44.). I kazna će trajati na vijeke, a ne samo hiljadu godina, kako je Platon mislio (Apol. 1, 8).

Obzirom na krštenje i Euharistiju

Justin odlučno pobija nezgrapne poganske klevete o klanju i blagovanju brašnom posutog djeteta kod euharistijskih sastanaka te mimo tajnu disciplinu¹⁰⁾ tako jasno govori, te iz dragocjenih vijesti njegovih možemo još i danas razabrati živu vjeru i bogoslužnu praksu tadašnje Crkve. Evo, što o tim tajnama kao i o nedeljnom bogoslužju piše pri koncu svoje prve Apologije.

61. »Kako smo se, preporodeni po Kristu, posvetili Bogu, razložit ćemo, da se zbog prešućivanja našega ne bi činilo, da smo u ovom tumačenju što skrivili. Svi oni, koji su došli do osvjedočenja te vjeruju, da je istina što učimo i govorimo, pa se zavjetuju da će moć tako živjeti, upućuju se na molitvu i na to, da uz post od Boga traže oprostjenje svojih prijašnjih grijeha, pa se i mi s njima zajedno molimo i postimo. Onda ih vodimo na mjesto, gdje ima vode, te se i oni preporađaju istim načinom, kojim se mi preporodismo. Oni se naime u ime Boga Oca i Gospodara svega našega Spasitelja Isusa Krista i Duha Svetoga kupaju u vodi, jer je Krist rekao: Ako se ne preporodite... (Iv. 3, 3; Is. 1, 16—20)«. To se obrazlaže potrebom, da se oslobodimo od neke istočne ljage (vidi gore) i od osobnih grijeha. »A ovo se kupanje zove prosvjetljenje (φωτισμός), jer se duhovno prosvjetljuju, koji to nauče...«

65. »Tko uzvjeruje i prijede k nama, njega krstimo i vodimo t. zv. braći onamo, gdje su na okupu¹¹⁾. Tu vršimo zajedničke molitve i za sebe i za prosvjetljenog i za sve druge svud na svijetu svom revnošću, ne bismo li dostojni bili, te spoznavši istinu, budemo po djelima svojim dobri građani i čuvari zapo-

¹⁰⁾ Prema opomeni Kristovoj (Mat 7, 6) Crkva je za prvih vijekova za-
braniła javno pisati i raspravljati o kršćanskim tajnama, gdje nije to potrebno
bilo.

¹¹⁾ V. prijevod ovih poglavlja u »Izboru iz stare književnosti« 34—35.
(Priredili Koloman Rac i Franjo Lasman, Zagreb 1917).

